ResearchGate

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: https://www.researchgate.net/publication/324922605

A Contemporary Concern on the Protection of the Textile Heritage: Clothing of Cacala Weaving/ Tekstil Mirasının Yaşatılması Kapsamında Çağdaş Bir Yorum: Cacala Dokumalarından Giysi…

Conference Paper · April 2018

CITATION
1

READS
184

2 authors:

Elif Kurtuldu
Dokuz Eylul University
22 PUBLICATIONS **5** CITATIONS
SEE PROFILE

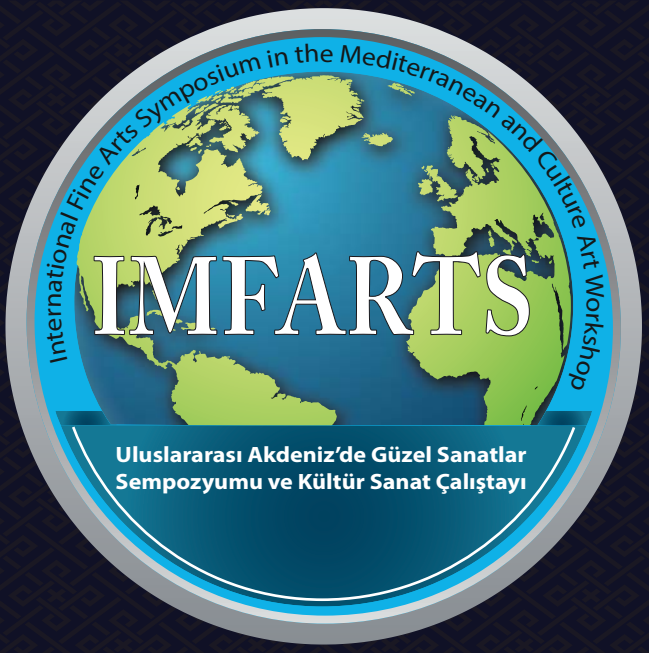
Assoc. Prof. Sedef Acar
Dokuz Eylul University
12 PUBLICATIONS **8** CITATIONS
SEE PROFILE

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

SEAMLESS WOVEN GARMENT DESIGN AND FORM SEARCHING WITH SUSTAINABLE DESIGN CONCEPT View project

All content following this page was uploaded by Elif Kurtuldu on 09 April 2019.

The user has requested enhancement of the downloaded file.

20-23 NİSAN 2018
GÖYNÜK/KEMER

BİLDİRİ KİTABI
PROCEEDINGS BOOK

ULUSLARARASI AKDENİZ'DE GÜZEL SANATLAR SEMPOZYUMU VE KÜLTÜR SANAT ÇALIŞTAYI

INTERNATİONAL FİNE ARTS SYMPOSİUM İN THE MEDİTERRANEAN AND THE CULTURE ART WORKSHOPS

EDİTÖR:DOÇ.DR. MEHMET ALİ EROĞLU

TEKSTİL MİRASININ YAŞATILMASI KAPSAMINDA ÇAĞDAŞ BİR YORUM: CACALA DOKUMALARINDAN GİYSİ UYARLAMASI

Arş. Gör. Elif KURTULDU[1] Doç. Sedef ACAR[2]

[1] Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü, İzmir TÜRKİYE

elif.kurtuldu@deu.edu.tr

[2] Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü, İzmir TÜRKİYE

sedef.acar@deu.edu.tr

ÖZET

Cacalalar Balkanlar'da daha çok üretilmekle birlikte Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde de bilinen ve genellikle Pomak Türkleri tarafından dokunan ve yer yaygısıdır. Bu dokumalar atık veya kaliteli olmayan kıl, yün, pamuk iplikleriyle üretildiği gibi, artık kumaşların bükülerek iplik haline getirilmesi ile gerçekleştirilirdi. Bu yönüyle aile ekonomisine katkıları da olan cacalaların benzer örneklerine Dünya'nın farklı coğrafyalarında başka isimlerle rastlanmaktadır. Atık değerlendirmeye odaklı bu dokumalar günümüzde kaybolamaya yüz tutmuş bir tekstil mirasıdır.

Son yıllarda tekstil ve diğer disiplinler tarafından üzerinde çalışmalar yapılan sürdürülebilirlik kavramı doğrultusunda; cacala tekniği ile üretilen kumaşların atıkları değerlendirme fikri ile yeniden ele alındığı görülmektedir. Cacala bilinen kullanım amaçlarının dışına taşınarak çanta, giysi ve mekan aksesuarları şeklinde de değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, yavaş moda kavramının el emeğini desteleyen üretim süreci ve giyilebilir sanat kavramının estetik bakış açısıyla bir ürün önerisi getirilerek, tümdengelim yöntemi ile günümüzün estetik değerlerine uygun giysiler tasarlanıp üretilecektir. Çalışma çevresel, ekonomik, kültürel ve görsel etkileri açısından ele alınıp irdelenmiştir.

Anahtar sözcükler: Cacala tekniği, çaput dokuma, pomak dokumaları, giyilebilir sanat, tekstil mirası, atık değerlendirme.

1. Giriş

Son yıllarda tekstil tasarımı ve üretiminde üzerinde en fazla çalışılan konulardan birisi olan sürdürülebilirlik kavramı, iki farklı bakış açısıyla ele alınmaktadır. Malzemenin veya ürünün sürdürülebilirliğini sağlayarak daha az tüketimin sağlanmasını ve atıkların değerlendirilmesini destekleyen çevreci bakış açısı somut ürün yaratımına odaklıdır. Kültürel mirasın yaşatılması kapsamında görsel unsurların, üretim bilgileriyle birlikte gelecek kuşaklara aktarılmasını hedefleyen diğer bakış açısı ise somut olmayan kültürel mirasın sürdürülebilirliğini hedefler.

Özellikle Anadolu ve yakın coğrafyalardaki el dokumaları; çeşitli unsurlar aracılığıyla belirleyici niteliklerini kazanarak günümüze kadar ulaşmıştır. Bu unsurlar, coğrafi ve iklime dayalı koşullar, malzemeye dayalı özellikler, üretim tekniklerinin farklılıkları, üretildiği toplumun gelenekleri ve ekonomik koşulları gibi farklı başlıklar altında ele alınabilir. Bu el dokumalarından birisi de cacala olarak adlandırılan dokumalardır.

Cacala coğrafik olarak, Balkanlar'da genellikle Pomak Türkleri tarafından daha çok üretilmekle birlikte Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde de bilinen bir el dokuması ürünüdür. Cacalaların yer yaygısı olarak üretimi ve kullanımı yaygındır. Atık veya kaliteli olmayan kıl, yün, pamuk iplikleriyle üretildiği gibi, artık kumaşların bükülerek iplik haline getirilmesi ile gerçekleştirildiği için ekonomik bir değerlendirme şekline sahip cacalaların benzerlerine Dünya'nın farklı coğrafyalarında da farklı isimlerle rastlanmaktadır. Kuzey Avrupa'da mekan zeminlerinde kullanılan kumaştan atkıların kullanıldığı "rug" adı verilen tekstiller bunlara örnek olarak verilebilir (Johannson, Wedderien ve Rolander, 1995).

Eski ya da üretim firesi olan malzemelerin kullanımıyla aile ve ülke ekonomisine katkıları önemli olan cacala dokumalar günümüzde kaybolmaya yüz tutmuş bir tekstil mirasıdır. Çalışmada, bir yer yaygısı olarak kullanılan tekniğin, Dünya'daki ve ülkemizdeki örnekleri incelenecek ve bir giysi olarak yorumlanarak, kaybolmaya yüz tutmuş mirasımızın korunması ve yaşatılmasına katkı sağlanmaya çalışılacaktır.

2. Bezayağı Örgülü Kumaşlar

Anadolu ve yakın coğrafyalardaki kullanılan adıyla cacala, kaba görünümlü, üretimi kolay bir tekstildir ve yapısında en sık kullanılan örgü ise bezayağıdır. Temel dokuma örgüsü olan bezayağı, üretim kolaylığı nedeniyle farklı uygarlıklarda sıklıkla kullanılmış, en eski kumaş örneklerinin üretilmesine olanak sağlamıştır. Bu en basit dokuma örgüsü, sıklık, renk ve malzemeye dayalı farklılıklar sayesinde farklı karakterlere sahip geleneksel kumaşların üretilmesini sağlamıştır. Cacala kumaşlara değinirken öncelikle bezayağı örgülü dokuma kumaşların belirli özelliklerinden bahsetmek gerekir.

Bezayağı örgüsünün sıklık farklılıkları ile pek çok doku, kumaş tipi ve desenlendirme imkanı elde edilmektedir. Raporunda atkı ve çözgü bağlantıları eşit sayıda oluşmasına rağmen, atkı veya çözgü sıklıkları ve iplik kalınlıklarının farklı olması sebebi ile bezayağı örgüler, *çözgü yüzlü, atkı yüzlü* ve *eşit yüzlü* olmak üzere üç gruba ayrılırlar (Emery, 1995), (Tablo 1).

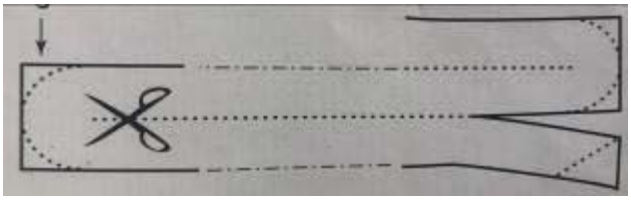
Tablo 1: Bezayağı örgülü kumaşların farklı görünümleri

Çözgü yüzlü bezayağı kumaş	Atkı yüzlü bezayağı kumaş	Eşit yüzlü bezayağı kumaş
		

Çözgü sıklıkları yüksek olan bezayağı kumaşlarda atkıları görmek mümkün olmamaktadır. Özellikle çözgü ikatları için bu yapı tercih edilmektedir. Çözgü sıklığı düşük olduğunda ise, atkılar çözgüler üzerinde yığılarak çözgülerin görülmesini engellemektedir. Anadolu'da kilimler, Avrupa'da ise tapestryler bu yapıyla üretilen geleneksel dokumalardır. Çözgü ve atkı sıklıklarının ve iplik kalınlıklarının eşit olduğu durumlarda ise, her iki iplik yakın miktarlarda kumaş yapısında görülürler. Kazayağı gibi bazı tüvid desenleri ve bazı ekose kumaşlar bezayağı örgülü, ipliğinden renklendirilmiş geleneksel kumaşlardır.

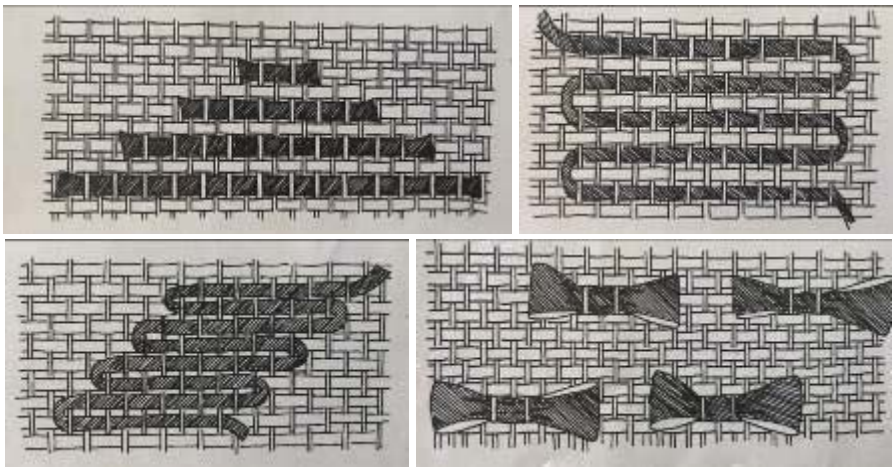
2.1. Cacala Dokumaları

Bezayağı örgü ile endüstriyel kumaşlar üretilebildiği gibi el işçiliği ile sanatsal veya kullanıma yönelik ürünler de yapılmaktadır. En basit ve eski örgü olan bezayağı örgünlü kumaşların günümüze taşınan örneklerinden birisi Cacala dokumalardır. Cacala kumaşlar, ince ve seyrek çözgüler içerir. Bu nedenle bezayağı örgüsü atkı yüzlü görünüme sahiptir. Atık kumaşların ince şeritler halinde kesilmesi (Resim 1) iplik gibi bükülmesiyle veya bu kumaşların iplikler ile birlikte kullanılmasıyla elde edilirler. Dünya'da farklı ülkelerde, özellikle Kuzey Avrupa'da atık değerlendirmek gibi benzer amaçlarla üretilen bu dokumalar Türkiye'de 'çaput dokuma' olarak bilindiği gibi, Trakya, Ege ve Anadolu'nun bazı kesimlerinde 'yolluk' yerel adı ile de bilinmektedir.

Resim 1: Cacala tekniği için kumaştan uzun atkı ipliği kesilimi, Kaynak: Swedish Rag Rugs, VavMagasinet, 1995.

Cacalalarda atık kumaşların iplikler ile karıştırılması, bükülmesi, kesilmesi veya farklı dizilimlerde atılması sonucu birbirinden tamamen farklı görsel etkiler elde edilmektedir (Resim 2).

Resim 2: Cacala dokumalarda farklı atkı atımları ile görsel etkiler.
Kaynak: Swedish Rag Rugs, VavMagasinet, 1995.

Atkı iplikleri uçtan uca atılabildiği gibi, saori tekniğinde olduğu gibi farklı noktalardan atkılar arası geçirme yapılarak dönüşler yapılabilmekte (Emery, 1995), (Misao ve Kenzo, 2001) kesilebilmekte veya püskül, fiyonk, düğümleme gibi süslemelere de gidilmektedir. Farklı renklerde atkı ipliklerinin (kumaş şeritlerinin) kullanılması ile de görsel etki değiştirilebilmektedir (Resim 3). Bu da cacala tekniği ile dokunan kumaşlarda çeşitliliği attırmaktadır.

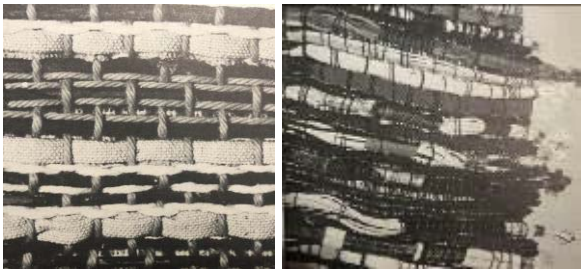

Resim 3: Farklı görsel etkilere sahip cacala dokuma örnekleri.
Kaynak: Swedish Rag Rugs, VavMagasinet, 1995.

Atkı ipliği olarak kullanılan kumaş şeritlerinin dizilimleri sağlanırken bu şeritler bazen farklı renkli iplikler ile de birleşmekte ve geometrik desenler elde edilmekte (Resim 4) ya da kumaşlar ipliklerle karıştırılarak farklı yüzey etkileri sağlanmaktadır (Resim 5). Zaman içerisinde bezayağı ile dokunan cacala kumaşlarda dimi ve türevi olan farklı örgülerin de kullanılması ile görsel çeşitlilik sağlanmıştır (Resim 6). Özellikle Kuzey Avrupa'da dimi örgülü cacala benzeri dokumalara daha sık rastlanmaktadır (Resim 7).

Resim 4: Cacala dokumalarda renkli atkı ipliklerinin dizilimi ile görsel etkiler
Kaynak: Swedish Rag Rugs, VavMagasinet, 1995.

Resim 5: Kumaş şeritleri ve ipliklerin birlikte kullanıldığı cacala örneği
Kaynak: Jean Wilson, 1967 (solda),Birgit Ullhammar, 1970 (solda).

Resim 6: Conny Jorgensen, Danimarkalı Dokuma Sanatçısına ait cacala yaygı örnekleri
Kaynak: D.E.Ü.G.S.F. Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü Arşivi, 2018.

Resim 7: Cacala dokumalarda farklı örgüler ile görsel etkiler
Kaynak: Swedish Rag Rugs, VavMagasinet, 1995.

2.3. Güncel Cacala Dokuma Örnekleri

Son yıllarda tekstil ve diğer disiplinler tarafından sürdürülebilirlik kavramı doğrultusunda yapılan çalışmalar, cacala kumaşların atıkları değerlendirme fikri ile yeniden ele alınmasını sağlamıştır. Hem kültürel mirasın yaşatılması kapsamında hem de malzemenin sürdürülebilirliği ve yeniden kullanımı ile bağlantılı olarak sürdürülebilir bir özellik taşıyan cacala kumaşlar, günümüzde yer yaygıları dışında pek çok farklı ürüne dönüştürülmekte, modern tasarımcı bakış açısı ve sanatsal bir yaklaşımla yorumlanmaktadır. Bu kumaşlar kullanım amaçlarının dışına taşınarak çanta giysi ve mekân aksesuarları şeklinde de değerlendirilmektedir (Resim 8), (Resim 9).

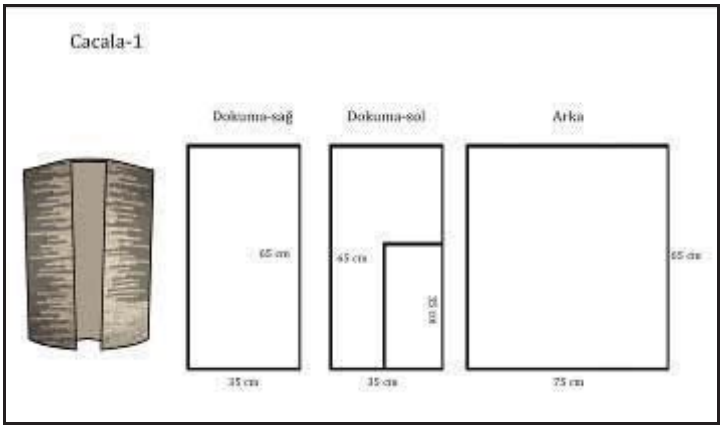
Resim 8: Cacala dokuma tekniği ile üretilen çanta örnekleri
Makeitupto markasına ait çanta (solda), Chapputz markasına ait çanta (sağda).
Kaynak: http://makeitupto.com/ , http://www.chapputz.com/ 05.03.2018

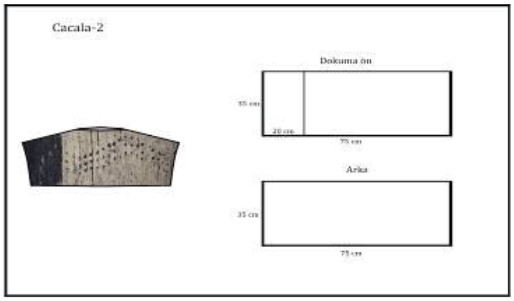
Resim 9: Cacala giysi örnekleri, Lena Malevitis, 2018.
Kaynak: http://www.lenamalevitis.com/ 02.02.2018.

3. Tasarım Uygulamaları

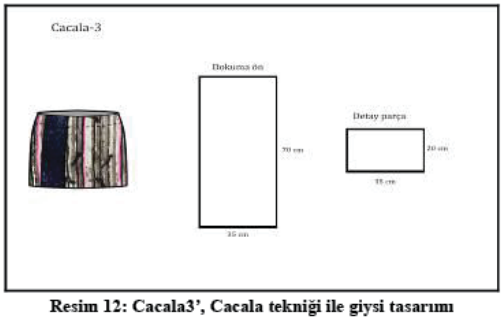
Bu kapsamda, yavaş moda kavramının el emeğini desteleyen üretim süreciyle ve giyilebilir sanat kavramının estetik bakış açısıyla bir ürün önerisi getirilerek tümdengelim yöntemi ile cacala giysiler tasarlanmıştır (Resim 10-11-12). Yapılan çalışmalarda kumaş yüzeylerinin dokunması sırasında hacim öğesine yönlenmeksizin düz bir kumaş yüzeyi tasarlanmak hedeflenmiştir. Bunun başlıca sebebi, işlevsellik boyutu geri planda kalan giyilebilir sanat nesnelerinden çok, giyimin işlevsel özelliklerini barındıran ürünler ortaya koymaktır.

Resim 10: 'Cacala1', Cacala tekniği ile giysi tasarımı.
Kaynak: Elif Kurtuldu, 2018.

Resim 11: 'Cacala2', Cacala tekniği ile giysi tasarımı.
Kaynak: Elif Kurtuldu, 2018.

Resim 12: Cacala3', Cacala tekniği ile giysi tasarımı
Kaynak: Elif Kurtuldu, 2018.

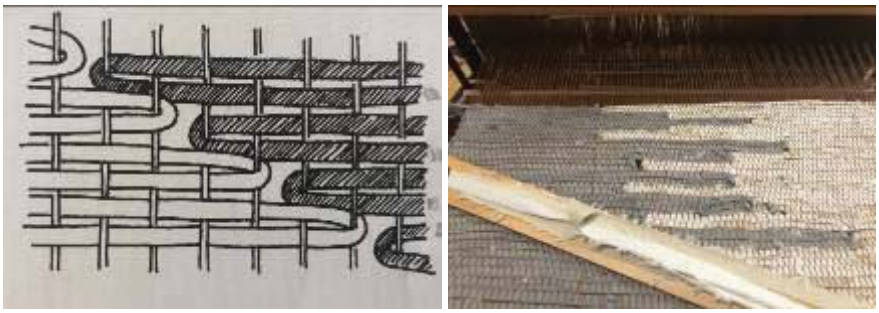
4. Malzeme ve Yöntem

Çalışmada sürdürülebilirlik yaklaşımı esas alındığından öncelikle atık kumaş toplanmıştır. Bu kumaşların büyük bir bölümünü denim ve pamuk gabardin kumaşlar oluşturmaktadır. Seçilen kumaşların renkleri doğrultusunda Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü, Dokuma Atölyesi'nden çözgü ipliği seçilmiştir. Sekiz çerçeveli ahşap el dokuma tezgâhında üretim yapılacağından, tezgâh genişliğine uygun olacak şekilde çözgü iplikleri hazırlanmıştır. Atık kumaşlar 1 cm genişliğinde şeritler halinde kesilerek atkı ipliği olarak kullanılmak üzere hazırlanmıştır.

5. Üretim

Cacala olarak dokunan kumaşlarda tümdengelim yöntemi ile 35 cm eninde 5 tel/cm sıklığında, tasarımlara bağlı uzunluklarda giysi parçaları dokunmuştur. Tümdengelim tasarım yöntemi uygulanmasının nedeni cacala dokumaların kaba görünümlü olmasından dolayı kumaşın genel görünümündeki etkisini vurgulamaktır. Bu nedenle öncelikle tasarlanan giysi modelleri üzerinde cacala kumaşların renk ve dokularının yerleşimi yapılmıştır. Kumaşların üretimi sırasında da modellerdeki yerleşimlere uygun renk ve dokularla dokuma üretimi yapılmıştır. Dokunan giysi kalıpları, cacalanın atkılarında kesilip şeritler halinde kullanılan metraj kumaşlarıyla birleştirilmiştir. Atkılarda kullanılan bu kumaşlar kesilip kalıbı çıkarılarak giysinin belirli bölgelerinde cacalalarla birlikte kullanılmıştır. Giysilerin tamamında cacala tekniğinin kullanılmamasının sebebi, giysilerin fazla ağır olmasını engellemektir.

Birinci giysi uyarlamasında atkıda iki farklı renkte kumaş şeritleri, farklı noktalardan geriye döndürülerek saori tekniğiyle dokunmuştur (Resim 13). 35 cm genişliğinde 65'er cm uzunluğunda, bezayağı örgü raporunda, iki adet dokuma kumaş üretilmiş ardından, atkı ipliğinde de kullanılan gabardin kumaş ile birleştirilerek bir elbise oluşturulmuştur (Resim 14).

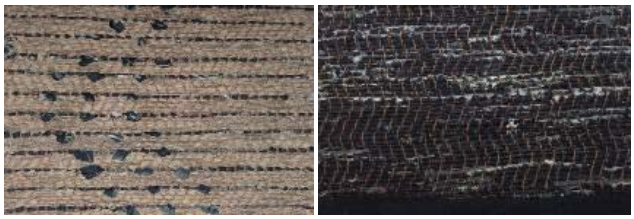

Resim 13: Birinci giysi uyarlamasına ait saori tekniğiyle atkı atımı.
Kaynak: Elif Kurtuldu, 2018.

Resim 14: 'Cacala 1', Cacala giysi tasarımı.
Kaynak: Elif Kurtuldu, 2018.

İkinci giysi uyarlamasında ise gabardin ve indigo boyama denim kumaş kullanılmıştır. Birinci giysiden farklı olarak bu kumaşta kırık dimi örgü kullanılarak örgünün çizgisel yerleşiminin görsel etkisinden faydalanılmıştır. 35 cm eninde, 75 cm uzunluğunda, dimi örgü raporunda, bir adet dokuma kumaş üretilmiş, atkı iplikleri bazı noktalarda yüzeye çekilerek kabartılar oluşturulmuştur (Resim 15). Ardından, atkı ipliğinde de kullanılan denim kumaş ile birleştirilerek bir üst giysi elde edilmiştir (Resim 16).

Resim 15: İkinci giysinin üretimine ait görseller.
Kaynak: Elif Kurtuldu, 2018.

Resim 16: 'Cacala 2', Cacala giysi tasarımı.
Kaynak: Elif Kurtuldu, 2018.

Üçüncü giysi uyarlamasında ise fosforesan pigment ile renklendirilmiş denim kumaş, indigo boyama denim kumaş ve farklı iki renkle gabardin kumaştan hazırlanan şeritler atkı ipliği olarak kullanılmıştır. 35 cm eninde 70 cm uzunluğunda, bezayağı örgü raporunda dokunmuştur (Resim 17). Ardından, denim kumaş ile birleştirilerek bir etek elde edilmiştir (Resim 18).

Resim 17: Üçüncü giysinin üretimine ait görsel.
Kaynak: Elif Kurtuldu, 2018.

Resim 18: 'Cacala 3', Cacala giysi tasarımı.
Kaynak: Elif Kurtuldu, 2018.

6.Sonuç

Bu çalışma ile son yıllarda tekstil ve diğer disiplinler tarafından üzerinde çalışmalar yapılan sürdürülebilirlik kavramı doğrultusunda; atıkları değerlendirme fikri ile cacala dokuma giyilebilir ürünler ortaya koymak hedeflenmiştir. Anadolu dışında Kuzey Avrupa ülkelerinde de karşılaşılan ve kaba yapısı nedeniyle zemin tekstili olarak üretilen bu kültürel miras, sıklık, incelik-kalınlık değerlerinde değişiklikler yapılarak dokunduğunda farklı ürün önerilerine olanak tanımaktadır. Tekstil mirasının korunması ve yaşatılması kapsamında ele alındığında, cacala dokumaların giysi örnekleri dışında, çanta, iç mekân tekstilleri, mekan aksesuarları gibi pek çok alanda çağdaş bir biçimde yorumlanarak üretimi devam ettirilebilecek yaratıcılığa açık bir çalışma şekli olduğu görülmektedir.

Kaynakça

EMERY, I. (1995). *The Primary structures Of Fabrics, An Illustrated Classification,* Thames and Hudson Pbl., Washington.

HOLLEN, N. & SADDLER, J. (1979). *Textiles*, Macmillan Publishing Co., Inc. New York.

WILLCOX, Donald J. (1970). *New Design in Weaving,* New York: Van Nostrand Reinhold Company.

MİSAO, J., KENZO J. (2001). *SAORI, Self-Innovation through Free Weaving,* Osaka: Saorinomori/Sakaiseikisangyo.

WILSON, J. (1967). *Weaving is for Anyone,* New York: Van Nostrand Reinhold Company.

JOHANNSON, L., WEDDERİEN, P., ROLANDER, M. (1995). *Swedish Rag Rugs,* Trelleborg: Förlags AB Vavhasten.

THE BEST WEAVERS FABRİCS THAT GO BUMP, Editor: Madelyn van der Hoogl, Xrx Books, USA,2002, p.94-95.

View publication stats